

Ramon ERRA

Desfent el nus del mocador

Barcelona: La Magrana, 2008, 206 p., 17 €

Des que la humanitat s'ha vist a si mateixa bastint la pròpia ficció i anomenant-la *realitat*, la seva reacció paradoxal ha estat la d'augmentar el nombre de realitats fins a l'infinit. Potser perquè, com ha volgut ensenyar-nos la literatura des d'Homer i l'Antic Testament, només les històries sustenten el món; o perquè, en termes moderns, només la reconstrucció literària de l'existència extreta del tràfec inefable de l'experiència immediata dóna sentit perdurable a la vida: «alliberats del dubte i l'aventura, / tota poquesa i tot enyor cessat, / rebeu un pur secret de la natura // en els ulls i en el cor, de bat a bat: / l'indefinit somriure del que dura, / els canvis tot voltant la identitat». O, qui sap!, potser perquè tots plegats ens avorrim massa. *Desfent el nus del mocador* és una narració típicament postmoderna que, havent assumit aquestes lliçons, no pretén construir una història sinó narrar la història de les històries que s'explica la gent que s'avorreix –que sempre «espera aviam què», p. 10 i 43–, però que sustenten el món i donen sentit a la vida –així un gran nombre de molt diversos relats clau per a la cultura postmoderna, des de les *Ficciones* borgesianes o *The Floating Opera* de Barth, passant per alguns contes de Monzó i *Camí de sirga*, fins a les novel·les de C. Aira, el *Big Fish* de Burton o *The Imaginarium of Doctor Parnassus* de Gilliam. I això en una «terra de poetes» en què cada dia apareixen amb les seves històries «psicòlegs, perruqueres i mecànics de cotxes; els seus caps massa plens de les vides dels altres» (p. 31).

És, doncs, la narració de les històries escoltades o presenciades pel narrador de la novel·la en un bar de carretera, en el qual treballava de cambrer, allò que li salva la vida, ja que, en donar sentit a la pròpia existència, el fa desistir de suïcidar-se. L'acte de narrar esdevé necessari i catàrtic perquè desfà els nusos del fil de la memòria –que són «com aquells nusos al mocador que feia el desmemoriat del meu pare quan havia de recordar-se d'alguna cosa important» (p. 191). «Encara que això de la memòria no sigui una cosa gaire segura d'estirar» (p. 30) i en resultin històries de les quals es dóna prou pistes al lector –això sí, mal distribuïdes i poc constants– perquè s'adoni que són pura ficció i no pas una reconstrucció verídica de fets reals. Com a *Camí de sirga*, *El món d'Horaci* o *Pandora al Congo*, novel·la que, d'altra banda, fa un tractament de la invenció de l'amor com a fet literari molt proper al de *Desfent el nus del mocador*: realment el narrador ha estimat dues dones que comparteixen nom

i alguns trets amb la Nadja bretoniana i la Beatriu dantesca? O les estima ara que, en escriure la novel·la i reinventar-les, explica haver-ne estat enamorat? O, fins i tot: ara que recorda haver explicat que n'havia estat enamorat?! De fet, ell mateix reconeix que «les emocions que em va proporcionar la lectura de *Moby Dick* [...] s'assemblaven moltíssim a les que em va tocar viure» (p. 180). I és que la vida resulta no ser més que un cúmul de narracions escoltades, presenciades, llegides, explicades, reexplicades, reinventades... algunes incompletes, altres que s'entrecreuen desordenadament «per culpa de les ziga-zagues que fa el temps i fan les vides» (p. 51). Tot plegat, un entortolligat nus d'històries sense aquell tan mític com irrecuperable –per inexistent– referent real sobre la idea del qual es basteix la humorísticament paradoxal literatura de «no ficció». I és que si «la imaginació no existeix» i «tot és memòria» –segons ha escrit el mateix Erra a *La flor blanca de l'estramoni* (2001)– la memòria tampoc no existeix i tot és imaginació –tal com prova l'altre llibre de contes d'Erra, *Pólvora del quatre de juliol* (2007), en prendre com a fil conductor la vida d'un escriptor transformada en literatura per una imaginació que tan sols permet deduir molt insegurament i fragmentària el material existencial originari.

L'única «no ficció» possible, doncs, és la mateixa ficció –literatura, memòria, imaginació... vida. I, en aquesta, el temps no és lineal. Hi conflueixen simultàniament les diverses temporalitats de les infinites històries que conviuen en cada instant de vida humana: «les èpoques es sobreposen» i «és molt interessant que mentre passem nosaltres per aquest món, també vagin passant altres èpoques i tot flueixi barrejat; vull dir que sé de segur que no anem endavant com una fletxa» (p. 135). De manera que es pot acabar «fent evident que el temps, a vegades, és circular. Especialment quan el narrem» (p. 137). En la ficció, els gests, les persones, les històries, es repeteixen; les unes recorren a les altres, aquella copia aquesta, la de més enllà en recorda una altra i, al final, en aquest nus, totes ens són familiars; ja conegudes prèviament, totes retornen; i els morts, ressusciten. Per això les històries que pugui explicar algú «jo ja les havia llegit en algun lloc, o em creia que les havia llegit en algun lloc» (p. 149 i 206); o bé els mateixos personatges de la novel·la, suposadament preexistents a aquesta, són capaços de preveure'n l'existència futura i l'autor-déu que la farà possible: «Llavors el Vernis va teoritzar sobre el destí, l'atzar o la divinitat, o qui sigui que dissenya les vides, que “sovint ens demostra que té molta imaginació i fantasia, fins i tot sentit artístic”» (p. 90). I és que, en efecte, aquest relat –i tots els que s'han fet i es faran– és la prova de la inevitable circularitat del temps –narratiu, vital–: *tot* va començar amb una història i *tot* acabarà amb una història. L'ofici més vell del món no és pas la prostitució, sinó la narració. En aquest sentit, no sembla casual la proximitat que en la novel·la mantenen narrador i prostitutes de carretera.

La creença en una temporalitat múltiple, «lineal, circular, espiral» (p. 139), és la més freqüent en la postmodernitat per oposició a la idea moderna de progrés. Així mateix, el narrador també ha assumit la crisi jeràrquica soferta per la cultura en la postmodernitat –no distingeix entre alta i baixa cultura, a l'hora de llegir, diu, «no discriminava clàssics de bestsellers», p. 18– i situa les seves històries en un dels

espais indefinits, de trànsit, típics de molts relats postmoderns. És la vida d'aquell bar de carretera allò que intenta recuperar amb una escriptura elegíaca ben habitual en la narrativa catalana recent. Ara bé, si la Mequinensa de Moncada, el barri de Guifré i Cervantes de Jòdar o la vida rural de Serés, més enllà de la pròpia consciència metaficcional, pretenen evocar referents molt concrets de la història col·lectiva del país, el bar de *Desfent el nus del mocador*, malgrat patir canvis històrics, no cerca altre referent que les mateixes històries que genera. Per això, també la seva existència física és inventada míticament en funció d'aquestes: s'aixeca «damunt un gran bassal d'aigües subterrànies» que «canta i canta» i «deu magnetitzar les ments de les persones que s'hi mouen i potser els cors» (p. 9).

Desfent el nus del mocador és, doncs, una narració escrita amb plena consciència tant del que significa narrar com del que significa fer-ho avui dia. No cau en la desgràcia d'escriure des del passat i per al passat –C. Riera, J. F. Mira, M. Comes...– o escriure per a imposar el propi discurs ideològic, polític o no –J. F. Mira, J. de Jòdar, S. Alzamora, M. Comes... Tanmateix, és una novel·la mancada dels aspectes característicament propis que la podrien fer sobresortir i de l'interès humà a què aspira –els personatges no aconsegueixen establir relacions humanes entre ells, són gairebé només fragments plans d'històries que encaixen sense viure ni, per tant, emocionar. Aquell interès que es reconeix indiscutiblement en obres com *Cien años de soledad*, *Camí de sirga* o *Big Fish*: «Un home explica les seves històries tantes vegades que es converteix en aquestes històries. El sobreviu. I d'aquesta manera esdevé immortal». Sens dubte: el món, els homes, els escriptors, les ideologies, els llibres... passen. Però les històries –no pas unes històries concretes– romanen. Alliberades del dubte i l'aventura, els canvis tot voltant-les.

Jordi Marrugat

Universitat Autònoma de Barcelona